O‘ZBEKISTONDA STARTAP EKOTIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY ASOSLARI VA ISTIQBOLLARI

Ubaydullayeva Nozima Abbosbek qizi

Namangan davlat universiteti

Email: nozimakhon.04@gmail.com

Orcid: 0009-0000-1479-2780

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekistonda startap ekotizimini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Startaplarning innovatsion iqtisodiyotdagi o‘rni, ularni moliyalashtirish mexanizmlari, davlat tomonidan yaratilayotgan imkoniyatlar hamda mavjud muammolar o‘rganilgan. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida mamlakatda startap ekotizimini takomillashtirish yo‘nalishlari va iqtisodiy samaradorligini oshirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: startap, innovatsiya, startap ekotizimi, venchur kapital, innovatsion tadbirkorlik, iqtisodiy rivojlanish, investitsiyalar, raqamli iqtisodiyot, biznes inkubator, akselerator.

Abstract. This article examines the theoretical and practical foundations of developing the startup ecosystem in Uzbekistan. It analyzes the role of startups in the innovation-driven economy, financing mechanisms, government support measures, and the main challenges hindering startup development. Based on international experience, the study proposes practical recommendations to improve the national startup ecosystem, attract investment, and strengthen innovation-based entrepreneurship. The findings contribute to increasing employment, enhancing national competitiveness, and ensuring sustainable economic growth.

Keywords: startup, startup ecosystem, innovation, venture capital, innovative entrepreneurship, investment, digital economy, business incubator, accelerator, economic development.

Аннотация. В данной статье исследуются теоретические и практические основы развития стартап-экосистемы в Узбекистане. Проанализированы роль стартапов в инновационной экономике, механизмы их финансирования, меры государственной поддержки и существующие проблемы развития. На основе международного опыта разработаны научно-практические рекомендации по совершенствованию стартап-экосистемы, привлечению инвестиций и развитию инновационного предпринимательства. Полученные результаты могут способствовать повышению конкурентоспособности национальной экономики, созданию новых рабочих мест и обеспечению устойчивого экономического роста.

Ключевые слова: стартап, стартап-экосистема, инновации, венчурный капитал, инновационное предпринимательство, инвестиции, цифровая экономика, бизнес-инкубатор, акселератор, экономическое развитие.

Kirish. Jahon iqtisodiyotida innovatsiyalarni rivojlantirish va yuqori qo‘shimcha qiymat yaratuvchi mahsulot hamda xizmatlarni ishlab chiqish iqtisodiy o‘sishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda startaplar innovatsion g‘oyalarni amaliyotga tatbiq etish, zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish va yangi ish o‘rinlarini yaratishda muhim o‘rin egallaydi. Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, kuchli startap ekotizimi iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, investitsiyalarni jalb etish hamda ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda ham innovatsion tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, startap loyihalarni moliyalashtirish va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Innovatsion rivojlanish, axborot texnologiyalari, venchur moliyalashtirish va yoshlar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan dasturlar startap ekotizimining shakllanishiga ijobiy ta’sir

ko‘rsatmoqda. Biroq ushbu sohada venchur kapital bozorining yetarli darajada rivojlanmagani, xususiy investorlar faolligining pastligi, tijoratlashtirish mexanizmlarining takomillashmagani hamda malakali mentorlar va akseleratsiya dasturlarining cheklanganligi kabi muammolar mavjud.

Mazkur tadqiqotning maqsadi O‘zbekistonda startap ekotizimini rivojlantirishning iqtisodiy asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda xalqaro tajriba asosida uni takomillashtirish bo‘yicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat:

- startap ekotizimining nazariy asoslarini o‘rganish;
- O‘zbekistonda startaplar rivojlanishining hozirgi holatini tahlil qilish;
- rivojlangan davlatlar tajribasini o‘rganish va qiyosiy baholash;
- startaplarni moliyalashtirish va institutsional qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini tahlil qilish;
- startap ekotizimini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning obyekti sifatida O‘zbekistonda shakllanayotgan startap ekotizimi va uning ishtirokchilari faoliyati tanlangan.

Tadqiqotning predmeti esa startap ekotizimini rivojlantirish jarayonida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlar, ularni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari hamda innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirish omillaridan iborat.

Tadqiqot natijalari O‘zbekistonda innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish, investitsion jozibadorlikni oshirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va milliy iqtisodiyotning xalqaro raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar sharhi. Startap ekotizimi va innovatsion tadbirkorlik masalalari iqtisodiyot fanida keng o‘rganilayotgan yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Mazkur mavzu bo‘yicha xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan turli ilmiy yondashuvlar ishlab chiqilgan.

Amerikalik olim Steve Blank startapni vaqtinchalik tashkilot sifatida tavsiflab, uning asosiy maqsadi takrorlanuvchi va tez kengayadigan biznes modelini izlashdan iborat ekanligini ta’kidlaydi. Uning fikricha, startap muvaffaqiyatining asosiy omili mijoz ehtiyojlarini chuqur o‘rganish va biznes modelini doimiy sinovdan o’tkazish hisoblanadi.

Eric Ries esa “Lean Startup” konsepsiyasini ishlab chiqib, mahsulotni minimal xarajat bilan bozorga chiqarish, iste’molchilar fikrini tezkor tahlil qilish va doimiy takomillashtirish startaplarning muvaffaqiyatini ta’minlovchi asosiy tamoyillar ekanligini asoslaydi. Ushbu yondashuv bugungi kunda dunyoning ko‘plab mamlakatlarida keng qo‘llanilmoqda.

Peter Thiel innovatsion biznesning muvaffaqiyati bozorda mutlaqo yangi qiymat yaratishga bog‘liqligini qayd etadi. Uning fikricha, startaplar mavjud raqobatni takrorlash emas, balki innovatsion mahsulot yoki xizmat orqali yangi bozorni shakllantirishga intilishi lozim.

Startap ekotizimining iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rnini tadqiq qilgan Paul Graham innovatsion kompaniyalar rivojlanishida biznes-inkubatorlar, akseleratorlar va venchur investorlar o‘rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyat kasb etishini ta’kidlaydi.

Mahalliy iqtisodchi olimlarning ilmiy ishlarida ham O‘zbekistonda innovatsion iqtisodiyot va startaplarni rivojlantirish masalalari yoritilgan. Ularning tadqiqotlarida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish, investitsiya muhitini yaxshilash va yosh tadbirkorlarni qo‘llab-quvvatlash startaplar rivojlanishining asosiy omillari sifatida baholanadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, xorijiy tadqiqotlarda startaplarni moliyalashtirish, venchur kapital bozori va innovatsion infratuzilma masalalari chuqur o‘rganilgan. Biroq O‘zbekiston sharoitida startap ekotizimining iqtisodiy samaradorligi, hududlar kesimidagi rivojlanish xususiyatlari hamda startaplarni tijoratlashtirish mexanizmlariga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqotlar nisbatan kam.

Mazkur maqolada aynan ushbu yo‘nalishlar bo‘yicha ilmiy tahlil olib borilib, amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda O‘zbekistonda startap ekotizimini rivojlantirishning iqtisodiy asoslarini kompleks baholash maqsadida zamonaviy ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik yondashuvlar uyg‘unlashtirilib, olingan natijalarning ishonchliligi hamda ilmiy asoslanganligini ta’minlashga alohida e’tibor qaratildi.

Tadqiqotning nazariy asosini innovatsion iqtisodiyot, startap ekotizimi, venchur moliyalashtirish va tadbirkorlikni rivojlantirishga oid mahalliy hamda xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tashkil etdi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining sohaga oid normativ-huquqiy hujjatlari, davlat dasturlari, xalqaro tashkilotlarning tahliliy hisobotlari va ilmiy maqolalari o‘rganildi.

Tadqiqot davomida quyidagi ilmiy usullardan foydalanildi:

1. qiyosiy tahlil usuli – O‘zbekiston startap ekotizimini AQSH, Isroil, Janubiy Koreya va Singapur tajribasi bilan taqqoslashda;
2. statistik tahlil usuli – startaplar soni, investitsiyalar hajmi va innovatsion rivojlanish ko‘rsatkichlarini baholashda;
3. tizimli tahlil usuli – startap ekotizimining tarkibiy elementlari va ularning o‘zaro bog‘liqligini aniqlashda;
4. analiz va sintez usullari – ilmiy manbalarni umumlashtirish hamda xulosalar ishlab chiqishda;
5. induksiya va deduksiya usullari – alohida holatlardan umumiy ilmiy xulosalar chiqarish va nazariy qarashlarni amaliyot bilan bog‘lashda.

Tadqiqotning axborot bazasini O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi, tegishli vazirlik va idoralar, xalqaro tashkilotlar (Jahon banki, OECD, WIPO, Global Startup Ecosystem Report va boshqalar) hamda ilmiy jurnallarda chop etilgan maqolalar tashkil etdi.

Mazkur metodologiya tadqiqot mavzusini har tomonlama yoritish, mavjud muammolarni aniqlash hamda O‘zbekistonda startap ekotizimini rivojlantirish bo‘yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berdi.

Tadqiqot natijalari va tahlili. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng joriy etilishi hamda yoshlarning tadbirkorlik faoliyatiga qiziqishi natijasida startap loyihalar soni ortib bormoqda. Innovatsion rivojlanishni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan institutsional mexanizmlarning shakllanishi ham ushbu jarayonga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Mamlakatda startap ekotizimini rivojlantirishda oliy ta’lim muassasalari, texnoparklar, biznes-inkubatorlar, akselerator dasturlari, xususiy investorlar hamda davlat tashkilotlari o‘rtasidagi hamkorlik tobora kuchaymoqda. Natijada axborot texnologiyalari, moliyaviy texnologiyalar (FinTech), elektron tijorat, ta’lim texnologiyalari (EdTech), qishloq xo‘jaligi texnologiyalari (AgriTech) va sun’iy intellekt yo‘nalishlarida yangi startaplar paydo bo‘lmoqda.

Shu bilan birga, tahlillar mamlakat startap ekotizimida qator muammolar mavjudligini ham ko‘rsatmoqda. Xususan, venchur kapital bozorining rivojlanish darajasi pastligi, dastlabki bosqichdagi loyihalarni moliyalashtirish manbalarining cheklanganligi, xususiy investorlar faolligining yetarli emasligi, startaplarni xalqaro bozorga olib chiqish mexanizmlarining sustligi hamda tajribali mentorlar sonining kamligi innovatsion biznesning barqaror rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Jahon amaliyoti shuni ko‘rsatadiki, startap ekotizimining muvaffaqiyatli rivojlanishi davlat siyosati, xususiy investitsiyalar, ilmiy-tadqiqot muassasalari va biznes subyektlari o‘rtasidagi samarali hamkorlikka bog‘liq. AQSH, Isroil, Singapur va Janubiy Koreya ushbu yo‘nalishda yetakchi davlatlar qatoriga kiradi.

AQSH dunyodagi eng yirik startap ekotizimiga ega davlatlardan biri hisoblanadi. Silikon vodiysi innovatsiyalar markazi sifatida venchur kapital fondlari, oliy ta’lim muassasalari va yirik texnologik kompaniyalar o‘rtasidagi hamkorlikni

muvaffaqiyatli yo‘lga qo‘ygan. Natijada Google, Apple, Meta, Airbnb va Uber kabi kompaniyalar aynan startap sifatida faoliyat boshlagan.

Isroil esa “Start-up Nation” sifatida tanilgan. Mamlakatda ilmiy tadqiqotlarga investitsiya kiritish, texnologik tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining samarali yo‘lga qo‘yilgani innovatsion rivojlanishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Singapurda startaplarni qo‘llab-quvvatlashning asosiy yo‘nalishlari soliq imtiyozlari, grant dasturlari, biznes-inkubatorlar va xorijiy investorlar uchun qulay investitsiya muhitini yaratishga qaratilgan. Shu sababli mamlakat Osiyoning eng yirik innovatsion markazlaridan biriga aylangan.

Janubiy Koreya tajribasi shuni ko‘rsatadiki, universitetlar, ilmiy markazlar va sanoat korxonalari o‘rtasidagi hamkorlik innovatsion mahsulotlarni tezkor tijoratlashtirish imkonini beradi. Davlat tomonidan texnologik startaplarga beriladigan moliyaviy ko‘mak ham ularning barqaror rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi.

Mazkur tajribalarni tahlil qilish asosida O‘zbekiston uchun quyidagi ustuvor yo‘nalishlarni belgilash mumkin:

- venchur kapital bozorini rivojlantirish va xususiy investorlarni rag‘batlantirish;
- universitetlar huzurida startap markazlari va biznes-inkubatorlar faoliyatini kengaytirish;
- innovatsion loyihalarni xalqaro akselerator dasturlariga integratsiya qilish;
- startaplar uchun eksport va xalqaro bozorga chiqish mexanizmlarini soddalashtirish;
- ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirishni qo‘llab-quvvatlash.

Shunday qilib, rivojlangan davlatlar tajribasi O‘zbekistonda startap ekotizimini yanada takomillashtirish, innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirish va milliy

iqtisodiyotning xalqaro raqobatbardoshligini oshirish uchun muhim ilmiy-amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa va ilmiy-amaliy takliflar. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekistonda startap ekotizimini rivojlantirish bo‘yicha so‘nggi yillarda muhim institutsional va huquqiy asoslar yaratilgan. Davlat tomonidan innovatsion tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, axborot texnologiyalarini rivojlantirish hamda yoshlarning biznes tashabbuslarini rag‘batlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar startaplar sonining ortishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Biroq venchur kapital bozorining yetarli darajada rivojlanmagani, dastlabki bosqichdagi loyihalarni moliyalashtirish imkoniyatlarining cheklanganligi, ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish mexanizmlarining takomillashmagani va xalqaro hamkorlikning yetarli emasligi startap ekotizimining rivojlanishini sekinlashtirayotgan asosiy omillar sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Xalqaro tajriba tahlili shuni ko‘rsatdiki, muvaffaqiyatli startap ekotizimi davlat, xususiy sektor, oliy ta’lim muassasalari, investorlar va ilmiy markazlar o‘rtasidagi samarali hamkorlik asosida shakllanadi. Shu bois O‘zbekistonda ham ushbu subyektlar o‘rtasidagi integratsiyani kuchaytirish innovatsion iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi:

1. Startaplarni moliyalashtirish uchun venchur kapital fondlari va «biznes farishtalari» (Business Angels) faoliyatini rag‘batlantirish bo‘yicha iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish.

2. Oliy ta’lim muassasalari huzurida startap markazlari, biznes-inkubatorlar va akseleratorlar tarmog‘ini kengaytirish hamda ularning faoliyatini amaliy loyihalar bilan bog‘lash.

3. Ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirishni jadallashtirish maqsadida universitet–ilmiy markaz–biznes hamkorligini mustahkamlash.

4. Startaplar uchun soliq va moliyaviy imtiyozlarni rivojlanish bosqichiga qarab differensial tarzda qo‘llash.

5. Xorijiy investorlar va xalqaro venchur fondlarini jalb etish orqali innovatsion loyihalarning investitsion jozibadorligini oshirish.

6. Startap asoschilari uchun biznes boshqaruvi, investitsiyalarni jalb qilish, intellektual mulkni himoya qilish va eksport faoliyati bo‘yicha malaka oshirish dasturlarini kengaytirish.

7. Hududlarda innovatsion infratuzilmani rivojlantirish hamda poytaxtdan tashqaridagi istiqbolli startap loyihalarni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish.

8. Startap ekotizimi samaradorligini baholash uchun investitsiyalar hajmi, yaratilgan ish o‘rinlari, eksport ko‘rsatkichlari va tijoratlashtirilgan innovatsiyalar sonini o‘z ichiga oluvchi milliy monitoring tizimini joriy etish.

Mazkur takliflarning amaliyotga tatbiq etilishi O‘zbekistonda startap ekotizimining barqaror rivojlanishiga, innovatsion tadbirkorlik faolligining oshishiga, yangi ish o‘rinlari yaratilishiga hamda milliy iqtisodiyotning xalqaro raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ries E. The Lean Startup: How Today’s Entrepreneurs Use Continuous Innovation to Create Radically Successful Businesses. – New York: Crown Business, 2011. – 336 p.

2. Blank S., Dorf B. The Startup Owner’s Manual: The Step-by-Step Guide for Building a Great Company. – Pescadero, CA: K&S Ranch Press, 2012. – 608 p.

3. Thiel P., Masters B. Zero to One: Notes on Startups, or How to Build the Future. – New York: Crown Business, 2014. – 224 p.

4. Graham P. Hackers and Painters: Big Ideas from the Computer Age. – Sebastopol, CA: O’Reilly Media, 2004. – 272 p.

5. World Intellectual Property Organization (WIPO). Global Innovation Index 2024: Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship. – Geneva: WIPO, 2024.

6. OECD. OECD Science, Technology and Innovation Outlook 2023. – Paris: OECD Publishing, 2023.

7. Startup Genome. Global Startup Ecosystem Report 2024. – San Francisco: Startup Genome, 2024.

8. UN Trade and Development (UNCTAD). World Investment Report 2024: Investment Facilitation and Digital Government. – Geneva: United Nations, 2024.

9. UN Trade and Development (UNCTAD). Technology and Innovation Report. – Geneva: United Nations.

10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining innovatsiyalar va innovatsion faoliyatni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.

11. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Innovatsion faoliyat bo‘yicha rasmiy materiallar.

12. O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi. Raqamli iqtisodiyot va startaplarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha rasmiy ma’lumotlar.

13. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati. Statistik to‘plamlar. 2024–2025.

14. Blank S. A Lasting Model for Change: How the Lean Startup Was Born. // Journal of Management. – 2024. – Vol. 50, No. 8. – DOI: 10.1177/01492063241256612. (openurl.ebsco.com (https://openurl.ebsco.com/contentitem/gcd%3A180676437?crl=c&id=ebsco%3Agcd%3A180676437&jrnl=01492063&sid=ebsco%3Aplink%3Acrawler-gcd&utm_source=chatgpt.com))

15. Zahra S. A., Gruber M., Combs J. G. Contextualizing Lean Startup and Alternative Approaches for New Venture Creation. // Journal of Management. – 2024. – Vol. 50, No. 8. – DOI: 10.1177/01492063241264228. (DOI (https://doi.org/10.1177/01492063241264228?utm_source=chatgpt.com))

16. Alvarez S. A., Barney J. B., Arikan A. M., Arikan I. The Creation Theory of Entrepreneurship and Lean Startup Frameworks. // Journal of Management. – 2024. – Vol. 50, No. 8. – DOI: 10.1177/01492063241250329.

17. Porter M. E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. – New York: Free Press, 1985.

18. Schumpeter J. A. The Theory of Economic Development. – New Brunswick: Transaction Publishers, 1983 (reprint).

19. Drucker P. F. Innovation and Entrepreneurship. – New York: Harper Business, 1985.

20. World Bank. World Development Report. – Washington, DC: World Bank.